

LUDZIE

umocnienia pozycji placówki było złożenie wniosku o przekształcenie w Instytut. Policzyliśmy samodzielnych pracowników naukowych i okazało się, że kadre mamy wystarczającą. Trzeba było jeszcze wykazać, że jesteśmy ustabilizowaną i wydajną naukowo placówką. Krokiem niezbędnym do tego była uproszczona analiza naukowo-zawczą pokazującą przewagę naszego Zakładu nad innymi placówkami biologicznymi PAN. W tym celu przygotowałem publikację (Witkowski Z. 1992. **Zakład Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN – próba samooceny**. Wiadomości Botaniczne 36 (1/2): 112–118), która miała być z jednej strony argumentem przeciwko likwidacji Zakładu, a z drugiej za podniesieniem go do rangi instytutu. Następnie starannie opracowany został wniosek o przekształcenie Zakładu w Instytut, który przekazaliśmy do Wydziału II Nauk Biologicznych PAN.

Tak się złożyło, że wkrótce miały się odbyć wybory na stanowisko Sekretarza Wydziału II PAN, a jednym z kandydatów był prof. Klekowski, który ponownie zamierzał objąć tę funkcję. W tej sytuacji natychmiast przystąpiliśmy do działania. O złożonym wniosku poinformowaliśmy wszystkich członków PAN z Oddziału Krakowskiego i nawet jednego z naszych kolegów profesorów, który będąc posłem także obiecał pomoc. Do naszego sukcesu ogromnie przyczynił się prof. A. Łomnicki, już wtedy wybitny uczyony, członek PAN. Podczas kiedy prof. Klekowski kręcił nosem na naszą kandydaturę, prof. Łomnicki przedstawił mu moją publikację i zapytał, czy wobec wyraźnej przewagi wydajności naukowej tej placówki nad innymi placówkami Wydziału prof. Klekowski będzie nadal przeciwstawiał się wnioskowi Zakładu, popieranemu zresztą przez członków PAN z Krakowa. Brak akceptacji był groźny dla sukcesu kandydatury prof. Klekowskiego

na dalszą kadencję we władzach PAN. Prof. Klekowski ustąpił, a my w krótkim czasie osiągnęliśmy sukces – staliśmy się Instytutem. Prezydium Polskiej Akademii Nauk na posiedzeniu w dniu 1 lutego 1993 roku podjęło uchwałę (Nr 1/93) w sprawie utworzenia Instytutu Ochrony Przyrody PAN w drodze przekształcenia dotychczasowego Zakładu. W dniu 12 marca 1993 roku Prezes Rady Ministrów pani Hanna Suchocka wyraziła zgodę na przekształcenie placówki i nadanie jej rangi Instytutu Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk.

Awans do rangi Instytutu nie oznaczał jednak zwiększenia budżetu. Dla zapewnienia stabilności placówki należało jeszcze uzyskać prawo do nadawania stopnia doktora. Tym skutecznie zajął się już sam prof. Denisiuk i wkrótce staliśmy się instytutem „pełną gębą” ze swoją siedzibą i prawem do nadawania stopnia doktora.

Powstanie Instytutu było odległą w czasie realizacją pomysłu oraz zabiegów w tej sprawie prof. Władysława Szafera. Ten wybitny uczyony i organizator nauki utworzył dwie placówki naukowe: Instytut Botaniki PAN i Zakład Ochrony Przyrody PAN. Zakład od początku był placówką interdyscyplinarną, która miała swoje stacje terenowe w całej Polsce. Prof. Szafer uznał, że należy je wszystkie połączyć z placówką macierzystą w Krakowie w duży Instytut Ochrony Przyrody i w marcu 1957 roku przeforsował na Prezydium PAN uchwałę o podniesieniu Zakładu Ochrony Przyrody PAN do rangi dużego samodzielnego Instytutu. Uchwały tej nie wprowadzono w życie. Prof. Szafer niestety nie doczekał realizacji swojego marzenia, które spełniło się 23 lata po Jego śmierci.

Zbigniew Witkowski
zbigniew.witkowski@onet.eu
były pracownik i członek Rady Naukowej IOP PAN

Władysław Szafer w Ogrodzie Botanicznym w Krakowie
fot. Włodzimierz Puchalski
(fotografia pochodzi ze zbiorów biblioteki)





Walery Goetel (1889–1972)
kierownik Zakładu w latach 1954–1960
fot. pochodzi z artykułu opublikowanego
w Ochronie Przyrody (Tom 40: 7–10)

W pierwszym okresie funkcjonowania Zakładu Ochrony Przyrody (1952–1960) Profesorowi **Szaferowi**, pierwszemu kierownikowi Zakładu, pomagali zastępcy: prof. **Mieczysław Klimaszewski** (1953–1954), następnie prof. **Walery Goetel** (1954–1960). Przez cały okres rozwoju Zakładu, od jego skromnych początków, szczególnej pomocy udzielali profesorowi: **Wanda Kulczyńska**, najstarszy pracownik Zakładu, doskonale zorientowana w sprawach ochrony przyrody (w latach 1925–1968 była oddanym współpracownikiem Szafera w sprawach ochrony przyrody, zmarła w 1968 r.) i mgr **Stefan Gut**, niestrudzony popularyzator ochrony przyrody (zmarł w 1962 r.). Po przejściu prof. W. Szafera na emeryturę (1960 r.), kolejnymi kierownikami Zakładu Ochrony Przyrody byli: doc. **Bronisław Ferens** (1960–1963),

Walery Goetel – geolog, głosił potrzebę rozszerzenia problematyki ochrony przyrody na wszystkie zasoby naturalne. Uważał, że współistnienie człowieka i przyrody w dobie nasilonej industrializacji i urbanizacji jest możliwe tylko przy racjonalnym użytkowaniu zasobów przyrody i rozwoju nowoczesnej techniki, która musi „naprawiać to, co przemysł zepsuje, i bronić tego, czemu przemysł zagraża” (Ochrona Przyrody 1975, Tom 40, str. 7). Zaproponował wyodrębnienie ochrony przyrody i jej zasobów w osobną dyscyplinę naukową o nazwie sozologia. Otrzymał najwyższe wyróżnienie Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i jej Zasobów – Medal van Tienhovena. Był współzałożycielem Tatrzańskiego Parku Narodowego, uczestniczył w tworzeniu Pienińskiego Parku Narodowego i wielu rezerwatów przyrody nieożywionej. Wieloletni członek wykonawczy Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i jej Zasobów oraz długoletni rektor AGH w Krakowie i przewodniczący Komitetu Ochrony Przyrody i jej Zasobów PAN.

Bronisław Ferens (1912–1991). W działaniach na rzecz ochrony przyrody uczestniczył już od 1945 roku, był współpracownikiem prof. Szafera, a od 1948 roku kierownikiem działu ochrony zwierząt Biura Delegata Ministra Oświaty do Spraw Ochrony Przyrody, przemianowanego później na Zakład Ochrony Przyrody PAN w Krakowie. W latach 1960–1963 – kierownik Zakładu Ochrony Przyrody PAN, a następnie wieloletni członek Rady Naukowej Zakładu Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN i od 1957 roku członek Komitetu Ochrony Przyrody i Jej Zasobów przy Wydziale Nauk Biologicznych PAN. W latach 1975–1985 był przewodniczącym Komisji Ochrony Zwierząt działającej w ramach PROP. Brał udział w badaniach fauny na Spitsbergenie w latach 1957–1958 i został członkiem Arktycznego Towarzystwa w Tromsø (Norwegia). Wieloletni pracownik naukowy i dydaktyczny Zakładu Zoopsychologii i Etologii Zwierząt UJ. Zainteresowania naukowe obejmowały głównie ornitologię, ochronę przyrody i zoogeografię. Był jednym z twórców powojennej ornitologii. Dzięki jego staraniom został utworzony Zakład Biologii Ptaków UJ.

Jego wykłady z ornitologii i zoogeografii cieszyły się dużym zainteresowaniem wśród studentów. Spośród około 260 pozycji Jego dorobku piśmienniczego wiele dotyczyło ochrony przyrody. Popularyzację nauki uważał za niezwykle ważne zadanie każdego naukowca. Jako przewodniczący i wiceprzewodniczący Oddziału Krakowskiego (1961–1969) Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika dbał o dobór prelegentów i nowe formy działalności w formie Olimpiad Biologicznych dla uczniów szkół średnich, które służyły popularyzacji biologii wśród przyszłych studentów. Za zasługi dla towarzystwa przyznano mu tytuł honorowego członka w 1986 r.

Źródła: Tadeusz Szczęsny. 1991. Zasługi Profesora Bronisława Ferensa dla ochrony przyrody. Chrońmy Przyrodę Ojczyzn 47 (3): 7–13.
Wincenty Harmata. 1991. Prof. dr Bronisław Ferens (1912–1991). Wszechświat 10 (10): 222–223.

Wanda Kulczyńska – od roku 1928 była zatrudniona w Biurze Delegata Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do spraw Ochrony Przyrody. Po wojnie pracowała pod kierownictwem prof. Szafera w Komitecie Ochrony Przyrody PAU, a następnie w Zakładzie Ochrony Przyrody PAN. Była odpowiedzialna za dział wydawnictw i pełniła funkcję sekretarza wydawnictw naukowych i popularnonaukowych Zakładu. Była także sekretarzem Komitetu Naukowego Ochrony Przyrody i Jej Zasobów PAN w latach 1958–1962. Przygotowała do druku 24 roczniki „Ochrony Przyrody” i tyle samo roczników „Chrońmy Przyrodę Ojczyzn” oraz 23 wydawnictwa popularnonaukowe Zakładu i wiele innych. Przygotowywała także własne artykuły, notatki, recenzje i inne publikacje drukowane, których łączna liczba sięga 364 pozycji.

Więcej w: J. Fabijanowski. 1969. Wanda Kulczyńska 1893–1968. Wszechświat 4: 109–110.

W. Szafer. 1969. Zasługi Wandy Kulczyńskiej dla ochrony przyrody w Polsce. Chrońmy Przyrodę Ojczyzn 25 (2): 5–29.

Bronisław Ferens (pierwszy z prawej) –
kierownik Zakładu w latach 1960–1963
(Bytom, 1960 r.)
fot. pochodzi z archiwum redakcji



Wanda Kulczyńska (1893–1968)
fot. z archiwum redakcji



Anna Medwecka-Kornaś
w trakcie wycieczki
(Dolina Chochołowska, 1967 r.)
fot. Zbigniew Głowaciński



Anna Medwecka-Kornaś (1923–).

Z Zakładem Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk w Krakowie była związana od 1954 do 1973 roku. Kierowała Zakładem od 1963 do 1969 roku. Była redaktorką czasopisma „Ochrona Przyrody” (1967–1970), a także (1967–1973) serii wydawniczej „Studia Naturae”. W latach 60. i z początkiem lat 70. kierowała w Zakładzie pionierskimi badaniami dotyczącymi struktury, funkcjonowania oraz dynamiki ekosystemów w ramach Międzynarodowego Programu Biologicznego (International Biological Programme, IBP). Te interdyscyplinarne badania prowadzone na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego i w północnej części Puszczy Niepołomickiej miały duże znaczenie teoretyczne i praktyczne dla ochrony przyrody. Od tego czasu rozpoczęła się ożywiona współpraca Zakładu z czołowymi w tym zakresie ośrodkami naukowymi Europy i Ameryki, które również realizowały program IBP. Zakład zasiliło kadrowo wielu „świeżych” absolwentów, którzy tu zdobyli stopnie i tytuły naukowe, a później stanowili trzon kadry badawczej. Istotnym efektem prac było opracowanie jednego z pierwszych w świecie modeli przepływu energii przez ekosystem łąki, wykonany przez Medwecką-Kornaś z udziałem Adama Łomnickiego i Ewy Bandoły-Ciołczyk (1974). W badaniach uczestniczyli pracownicy Zakładu Ochrony Przyrody, a wyniki prac były publikowane w latach 1971–1978.

prof. **Anna Medwecka-Kornaś** (1963–1969) – inicjatorka powołania w roku 1965 nowego wydawnictwa „Studia Naturae”, w dwóch seriach: A (prace naukowe) i B (prace popularnonaukowe) i jednocześnie pierwszy redaktor naczelna „Studia Naturae” w latach 1965–1969; doc. **Jadwiga Gawłowska** (1969–1970) (w tym okresie zastępcą ds. naukowych był doc. K. Zabierowski, a kierownikami Stacji Sudeckiej byli: dr Maria Jahnowa (do 1978 r.), prof. Zbigniew Głowaciński (do 1992 r.) i dr Zbigniew Jakubiec (od 1993 r.), Stacji Świętokrzyskiej – prof. Juliusz Braun (do 1974 r.), prof. Marian Koziej (do 1992 r.) i dr Marek Józwiak (do 1998 r.)); prof. **Kazimierz Zabierowski** (1970–1978; zastępcą ds. naukowych była J. Gawłowska), prof. **Roman Ney** (1978–1979; zastępcą

Gawłowska Jadwiga (1919–1998) – profesor nadzwyczajny nauk przyrodniczych. Zainteresowania naukowe obejmowały: racjonalną ochronę roślin leczniczych, naukowe podstawy doskonalenia sieci parków narodowych i rezerwatów w Polsce oraz metod nauczania i wychowania w nurcie ochrony przyrody. Z Zakładem Ochrony Przyrody była związana od roku 1952 najpierw na stanowisku asystenta, potem starszego asystenta i adiunkta, a od 1969–1989 jako docent, a wreszcie profesor. Funkcję kierownika Zakładu Ochrony Przyrody PAN pełniła w latach 1969–1970, następnie (1970–1978) zastępcy kierownika do spraw naukowych, w latach 1960–1978 – kierownik Pracowni Ochrony Gatunkowej Roślin (od 1970 – Pracownia Ochrony Gatunkowej Roślin i Zwierząt), a w okresie 1972–1976 – kierowała Tatrzzańską Stacją Naukową oraz Alpinarium Naukowo-Dydaktycznym w Zakopanem. Jednocześnie w okresie 1968–1993 – była sekretarzem redakcji dwumiesięcznika „Chrońmy Przyrodę Ojczystą”, angażując się w prace redakcyjne także będąc na emeryturze – jeszcze w ostatnim dniu życia prowadziła korektę ostatniego (szóstego) w 1998 roku zeszytu Chrońmy.

Jerzy Fabijanowski. 1999. Wspomnienie o Profesor Jadwidze Gawłowskiej. Chrońmy Przyrodę Ojczystą 55 (1): 9–17.

Piotr Köhler. 2012. Jadwiga Gawłowska. Wiadomości Botaniczne 56 (3–4): 62–66.

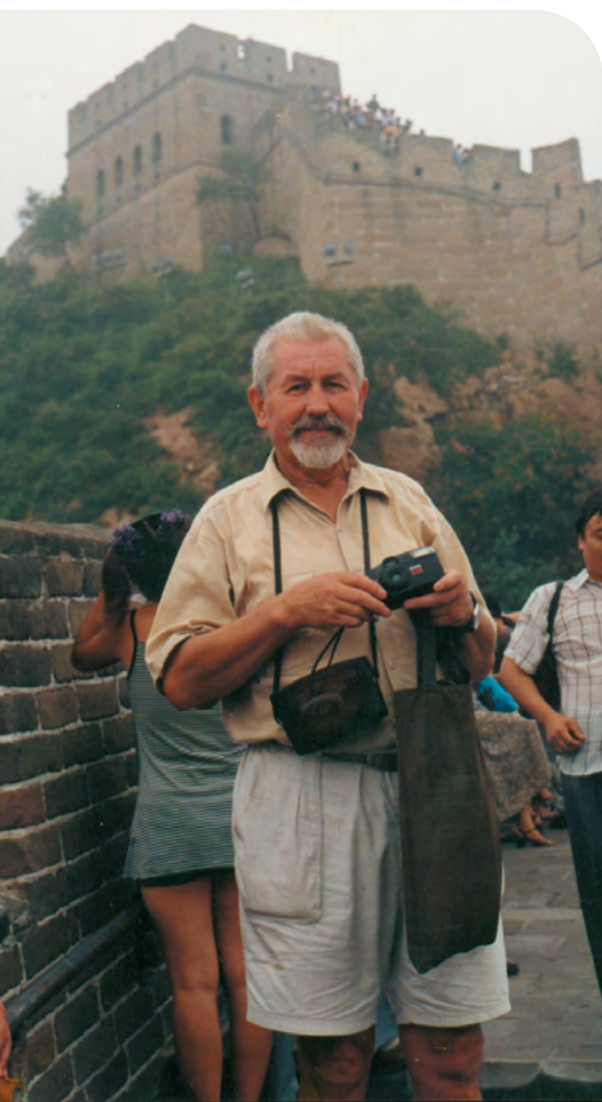
Jadwiga Gawłowska
fot. pochodzi z „Chrońmy Przyrodę
Ojczystą” 55 (1) 1999



Kazimierz Zabierowski (1926–1998)
fot. pochodzi z „Chrońmy Przyrodę
Ojczystą” 55 (1) 1999

Kazimierz Zabierowski – emerytowany profesor zwyczajny Akademii Rolniczej w Krakowie (Filia w Rzeszowie), przewodniczący Komitetu Zagospodarowania Ziemi Górskich PAN. Od 1965 roku pracował w Zakładzie Gospodarki Górskiej PAN w Krakowie, po przyłączeniu w 1969 roku do Zakładu Ochrony Przyrody PAN był początkowo zastępcą kierownika ds. naukowych i kierownikiem Zakładu Gospodarki Górskiej, a następnie kierownikiem Zakładu Ochrony Przyrody PAN (od 1970 r.). Był wieloletnim Redaktorem Naczelnym Studia Naturae. Jego zainteresowania badawcze dotyczyły zwłaszcza problemów zagospodarowania terenów górskich. Inicjator powołania Polskiego Towarzystwa Rozwoju Ziemi Górskich (1992).

Anna Czemerda. 1999. Profesor Kazimierz Zabierowski (1926–1998). Chrońmy Przyrodę Ojczystą 55 (1): 56–59.



Zygmunt Denisiuk, Chiny 1999 r.
fot. Andrzej Kalemba

ds. naukowych była doc. Krystyna Borusiewicz), prof. **Kazimierz Klimek** (1979–1991; zastępcą ds. naukowych doc. Krystyna Borusiewicz); prof. **Zygmunt Denisiuk** (1991–1993). Następnie od początku funkcjonowania Instytutu Dyrektorami byli: **Zygmunt Denisiuk** (1993–2002; zastępcą ds. naukowych był prof. Zbigniew Witkowski), prof. **Henryk Okarma** (2002–2018) i dr hab. **Elżbieta Wilk-Woźniak** (od 2018).

Roman Ney (1931–2020)

wybitny geolog, profesor nauk technicznych, Rektor Akademii Górniczo-Hutniczej w latach 1972–1975 oraz 1979–1981. Kierował Zakładem Ochrony Przyrody w latach 1978–1979.

Kazimierz Klimek (1934–2019)

kierownik Zakładu w latach 1979–1991, geograf, geomorfolog i profesor nauk geograficznych, w latach 1974–1980 był kierownikiem siedmiu ekspedycji Instytutu Geografii PAN do Mongolii. Wyprawy do Mongolii były organizowane w okresie 1974–1990, uczestniczył w nich również nasz Zakład. W roku 1990 zakończyły się czteroletnie badania terenowe nad potencjalną erozją stoków w górach Chentej w Mongolii prowadzonych w ramach trójstronnej umowy zawartej między Instytutem Geografii i Zmarzlinoznawstwa AN MRL, Instytutem Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN w Warszawie a Zakładem Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN z naszego Zakładu w wyprawach brali udział K. Klimek i H. Kuciel (opis wypraw w tym zeszycie: str. 58).

Zygmunt Denisiuk (1931–2017)

Najpierw (1991–1993) kierował Zakładem Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN, a po przekształceniu w Instytut sprawował funkcję dyrektora do roku 2002.

Był wieloletnim Redaktorem Naczelnym *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* od 1991 roku do 2006, z którym to pismem związany był ponad 50 lat, nadsyłając swoje pierwsze popularnonaukowe prace już od 1961 roku (łącznie w *Chrońmy* opublikował ponad 60 artykułów).

Uczestniczył w realizacji badań w ramach Międzynarodowego Programu Biologicznego IBP, pod kierunkiem prof. Anny Medweckiej-Kornaś prowadząc badania łąk w północnej części Puszczy Niepołomickiej, uzyskując na podstawie opublikowanych z badań prac tytuł doktora habilitowanego na UAM w Poznaniu. Będąc przewodniczącym zespołu MaB-8 Rezerwaty Biosfery, aktywnie przyczynił się do powstania i rozwoju sieci Rezerwatów Biosfery w Polsce – obiektów ochrony obszarowej wpisanych na listę UNESCO. Dzięki jego staraniom na listę światowego dziedzictwa UNESCO został wpisany Białowiecki PN, a także powstały dwa transgraniczne rezerwaty biosfery: polsko-słowacko-ukraiński „Karpaty Wschodnie” oraz polsko-białorusko-ukraiński „Polesie Zachodnie”.

Za jego „kadencji” stojący w trudnej sytuacji finansowej Zakład podniósł się do rangi Instytutu z kategorią finansowania A, a dotychczas rozproszona placówka zyskała nową siedzibę.

Profesor Zygmunt Denisiuk (1931–2017) – botanik, wieloletni Dyrektor Instytutu Ochrony Przyrody PAN. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 2017, Tom 73 (5): 339–348.

MISJA



Nauka przez zachwyt przyrodą
fot. Małgorzata Łaciak

Instytut Ochrony Przyrody PAN to wyspecjalizowana placówka naukowa działająca na rzecz ochrony przyrody. Początkowo prowadzono tu prace naukowo-badawcze o tematyce uwzględniającej zarówno podstawowe, jak i teoretyczne zagadnienia ochrony przyrody, zagadnienia racjonalnej gospodarki zasobami przyrody żywej i nieożywionej, czystości powietrza, wody, rekultywacji terenów przemysłowych, prace dokumentacyjne dotyczące parków narodowych, rezerwatów i pomników przyrody. Na przełomie lat 60. i 70. XX wieku w ramach Międzynarodowego Programu Biologicznego (IBP), częściowo koordynowanego przez Instytut Ochrony Przyrody, wykonano pionierskie badania dotyczące struktury, produktywności, funkcjonowania i dynamiki ekosystemów, mające duże znaczenie teoretyczne i praktyczne dla ochrony przyrody. Współcześnie Instytut jest wyznacznikiem naukowych standardów w dziedzinie szeroko pojętej ochrony przyrody żywej i dziedzictwa geologicznego. Prowadzone w Instytucie badania naukowe koncentrują się na zagadnieniach utrzymania ciągłości procesów przyrodniczych, zachowania różnorodności gatunkowej świata roślin i zwierząt, gatunków rzadkich i ginących oraz trwałości użytkowania zasobów naturalnych. Dotyczą one również oceny degradacji żywych i nieożywionych zasobów przyrody, wymierania gatunków w krajowej florze i faunie, wpływu inwazyjnych gatunków obcych, a także określenia tempa i przyczyn degradacji ekosystemów i geosystemów. Intensywnie rozwijany jest nurt tzw. biologii konserwatorskiej oraz społecznego aspektu ochrony przyrody (ang. *human dimensions*).

Jednym z kluczowych aspektów działalności Instytutu jest misja społeczna i wdrażanie wyników badań naukowych do praktyki. Instytut pełni ważną rolę ekspercką współpracując z Ministerstwem Środowiska (obecnie Ministerstwem Klimatu i Środowiska), GIOŚ i GDOŚ w zakresie wdrażania Europejskiej Ekologicznej Sieci Natura 2000, opracowywaniem programów ochrony zagrożonych gatunków i ograniczania liczebności inwazyjnych gatunków obcych.

W Instytucie opracowano wszystkie podręczniki metodyczne dotyczące monitoringu gatunków i siedlisk przyrodniczych oraz wypracowano i przetestowano metody usuwania ze środowiska przyrodniczego inwazyjnych obcych gatunków raków i żółwi.